

Nr 106.

Ankom till riksdagens kansli den 16 april 1940 kl. 1/2 12 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån av statsmedel för anordnande av skyddsrum.

(3:e avd.)

I propositionen nr 187 har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden den 30 mars 1940, föreslagit riksdagen att

I) å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 anvisa

dels under femte huvudtiteln till Ersättning till riksbanken för dess bestyr med lån för anordnande av skyddsrum ett förslagsanslag av 10,000 kronor,

dels ock under kapitalbudgeten, fonden för låneunderstöd, till Lån för anordnande av skyddsrum ett reservationsanslag av 15,000,000 kronor,

II) å riksstaten för budgetåret 1940/41 under femte huvudtiteln till Ersättning till riksbanken för dess bestyr med lån för anordnande av skyddsrum anvisa ett förslagsanslag av 50,000 kronor,

III) besluta, att med anlitande av nämnda, under kapitalbudgeten äskade anslag må i huvudsaklig enlighet med av departementschefen förordade grunder utlämnas lån för anordnande av skyddsrum.

Enligt lagen den 1 mars 1940 (nr 119) om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m. skola inom område, som Kungl. Maj:t bestämmer, följande anläggningar och byggnader förses med skyddsrum:

1. hamn, järnvägsstation och därmed jämförlig anläggning, som är av vikt för allmänna samfärdseln,

2. industriell anläggning, vid vilken i regel minst tjugufem personer äro sysselsatta,

3. anläggning, som inrymmer undervisnings- eller vårdanstalt, hotell eller pensionat och är avsedd att hysa minst tjugufem personer,

4. byggnad med mer än två våningar, som till väsentlig del är avsedd till bostad eller till kontors- eller affärslokal, samt

5. annan anläggning eller byggnad, där människor bo eller eljest vanligen vistas, såframt skyddsrum är erforderligt med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet eller läge.

Skyldigheten att anordna skyddsrum åvilar anläggningens eller byggnadens ägare. Såsom ägare anses jämväl den, som innehar anläggning eller byggnad med fri förfoganderätt eller fideikommissrätt eller därmed jämförlig rätt.

Genom kungörelse den 1 mars 1940 (nr 120) har vidare föreskrivits, bland annat, att de i lagen intagna bestämmelserna om skyldighet att anordna skyddsrum skola tillämpas inom samtliga luftskyddsorter.

Förenämnda författningar hava trätt i kraft den 6 mars 1940.

Enligt de statsbidragsgrunder, som föreslogos av 1939 års luftskyddsutredning och av Kungl. Maj:t utan väsentliga ändringar framlagts i propositionen nr 165 till innevarande års riksdag, kan statsbidrag endast undantagsvis utgå till anordnande av enskilda skyddsrum. I ett flertal yttranden över luftskyddsutredningens förslag framhölls därför önskvärdheten av att en statlig lånefond inrättades i syfte att bereda fastighetsägare möjlighet att anskaffa erforderliga medel för inrättande av dylika skyddsrum.

Denna tanke har sedermera upptagits till behandling i en inom socialdepartementet upprättad promemoria, där även vissa preliminära riktlinjer för den ifrågasatta låneverksamheten uppdragits (prop. sid. 3—5).

Över promemorian hava yttranden avgivits av luftskyddsinspektionen, statskontoret, statens byggnadslånebyrå, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, Sveriges fastighetsägareförbund samt hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund. Det i promemorian framlagda förslaget har därvid i stort sett tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Beträffande åtskilliga detaljfrågor hava dock olika uppfattningar gjort sig gällande. En närmare redogörelse för innehållet i de avgivna yttrandena återfinnes i prop. sid. 6—11.

Departementschefen har för egen del till en början anfört följande.

Genom lagen den 1 mars 1940 om skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m. hava dylika ägare i vidsträckt omfattning blivit pliktiga att inrätta skyddsrum. Det torde emellertid stå utom allt tvivel, att många av dem, å vilka denna lag äger tillämpning, knappast äga möjlighet att uppbringa de medel, som erfordras för fullgörande av dem enligt lagen åvilande förpliktelser. Det lärers därför med hänsyn till angelägenheten av att skyddsrum utan dröjsmål komma till stånd i avsedd utsträckning vara synnerligen påkallat, att statsmakterna här tråda till genom att under nuvarande ansträngda läge på kapitalmarknaden öppna särskilda kreditmöjligheter, medan däremot direkt subvention icke torde böra lämnas. Det stöd, som sålunda torde böra ifrågakomma, synes böra givas i den formen att staten under vissa förutsättningar utlämnar lån utan att kräva fullgod säkerhet men mot en räntefot, som skulle varit att anse såsom normal, för den händelse säkerheten varit fullgod.

En första förutsättning för erhållande av statslån bör i princip vara, att den, som begär lånet, är enligt omförmälda lag skyldig att inrätta skyddsrum. Då emellertid stundom tvekan torde kunna råda, huruvida sådan skyldighet föreligger eller ej, och en dylik tvekan icke bör inverka fördröjande på tillkomsten av skyddsrum, anser jag det icke lämpligt att ovillkorligen kräva, att vederbörande styrker sin skyldighet i berörda hänseende. I allmänhet torde man kunna presumera, att den, som söker lån,

är skyldig att inrätta skyddsrum, så snart fråga är om skyddsrum i anläggning eller byggnad, som är belägen inom sådant område, som avses i 1 § första stycket av nyssnämnda lag. Lån bör dock icke ifrågakomma i sådana fall, där det är uppenbart, att skyldighet att inrätta skyddsrum icke föreligger.

Lån skola vidare givetvis utlämnas allenast till sådana ägare av anläggningar eller byggnader, vilka icke äga möjlighet att i vanlig ordning anskaffa medel för bestridande av de med skyddsrumbygget förenade kostnaderna. Den, som kan i öppna marknaden erhålla lån, bör således vara utesluten från lån av statsmedel. Icke heller på denna punkt böra dock alltför stränga krav uppställas, varför i tveksamma fall lån torde böra kunna lämnas. För lånen torde nämligen böra uppställas sådana villkor, att ett obehörigt anlåtande av möjligheten till lån knappast behöver befaras.

I likhet med vad som föreslagits i departementspromemorian förordar jag, att möjligheten att erhålla lån begränsas till de fall, där fråga är om anordnande av skyddsrum i redan befintlig anläggning eller byggnad. Vid inrättande av skyddsrum i samband med uppförande av ny anläggning eller byggnad lär nämligen behov av lån av här avsedda slag näppeligen föreligga.

I promemorian har vidare föreslagits, att lån skulle få lämnas vare sig anläggningen eller byggnaden är avsedd att användas såsom bostad eller icke samt vare sig vederbörande är ägare till den fastighet, i vilken skyddsrummet skall inrättas, eller ej. Även innehavare av tomträtt i fastigheten skulle alltså kunna erhålla lån. Till dessa förslag, som icke från något håll givit anledning till erinran, vill jag ansluta mig. Med fastighetsägare bör beträffande möjligheten att erhålla lån likställas sådan nyttjanderättshavare, som är skyldig att anordna skyddsrum.

Vad angår lånebeloppets storlek har i promemorian föreslagits, att allenast den begränsningen skulle uppställas, att lånet icke finge överstiga den beräknade kostnaden för skyddsrummets anordnande, medan fullmäktige i riksgäldskontoret ifrågasatt, om icke — åtminstone i vissa fall — lånebeloppet borde begränsas till 80 eller 90 procent av den beräknade kostnaden. Det synes mig klart, att lånebeloppet icke bör vara större än som i varje särskilt fall finnes behövt. Emellertid torde i många fall vederbörande lånesökande icke äga möjlighet att i annan ordning anskaffa ens någon del av det erforderliga beloppet. Jag förordar därför i nu berörda avseende promemorians förslag. Givetvis är det av största vikt, att de ingivna kostnadsberäkningarna bliva föremål för omsorgsfull granskning.

Även beträffande säkerhetens beskaffenhet kan jag väsentligen ansluta mig till vad som föreslagits i promemorian. Sålunda anser jag, att säkerheten för lånet bör som regel utgöras av in-teckning i vederbörande fastighet eller tomträtt men att även annan säkerhet bör godtagas, om denna är bättre än den in-teckningssäkerhet, som kan erbjudas. In-teckningssäkerhet bör ock, där så erfordras och möjlighet därtill finnes, kompletteras med säkerhet av annan art. Att — på sätt statskontoret föreslagit — uppställa krav på att in-teckningssäkerheten skall ligga inom 90 procent av fastighetens taxeringsvärde torde icke låta sig göra, då med en sådan bestämmelse de fastighetsägare, som äro i största behovet av lån, sannolikt skulle uteslutas från möjligheten härtill. Man torde i detta hänseende icke kunna fordra mer än att in-teckningssäkerheten skall vara av bästa möjliga beskaffenhet. Om så kan ske, bör givetvis förefintligt överhypotek för lån mot in-teckning med bättre förmånsrätt ställas till statens förfogande.

Med avseende å den ränta, som bör erläggas för lånen, hava olika för-

slag framförts. För min del biträder jag bankofullmäktiges förslag, enligt vilket låneräntan skulle bestämmas till 5 procent.

Amorteringstiden torde böra fastställas till tio år. Ränta och amortering synas som regel böra erläggas en gång varje år.

Då den i promemorian ifrågasatta särskilda låneavgiften — 2 % å lånebeloppet — skulle för låntagarna bliva rätt betungande, är jag i likhet med flertalet av de myndigheter och förbund, som yttrat sig i ämnet, av den uppfattningen att någon sådan avgift icke bör ifrågakomma.

Departementschefen ingår i fortsättningen på frågan om ansvaret och handhavandet av låneverksamheten m. m. samt yttrar därvid:

Vidkommande härefter frågan om vem, som skall bära ansvaret för den förlust, vilken kan uppkomma å låneverksamheten, finner jag det med hänsyn till det ändamål, vartill lånen skola användas, naturligtast, att detta ansvar i sin helhet får åvila statsverket. Jag anser mig alltså icke böra biträda det i promemorian såsom ett alternativ framlagda förslaget, att ansvaret skulle uppdelas mellan staten och kommunerna.

Under sådana förhållanden finner jag det vidare lämpligast, att låneverksamheten får omhänderhavas av statens organ. De organ, som man därvid har att välja på, torde allenast vara statens byggnadslånebyrå och riksbanken. I valet mellan dessa förordar jag, att låneverksamheten anförtros åt riksbanken. Den närmaste anledningen härtill är den, att ett förläggande av verksamheten till byggnadslånebyrån förutsätter en väsentlig utbyggnad av byråns organisation, medan en motsvarande utbyggnad icke lärer bliva behöflig för riksbankens del. Det är vidare att märka, att, om verksamheten övertages av riksbanken, arbetet med lånen kan fördelas på en mängd avdelningskontor, vilket bör möjliggöra en snabb handläggning av låneärendena. I många fall torde ock dessa avdelningskontor hava lättare än en central myndighet att införskaffa den kompletterande utredning från de lokala myndigheterna, som må kunna erfordras, innan beslut i låneärende kan fattas.

Rörande sättet för låneansökningarnas ingivande och granskning synes mig det i promemorian framlagda förslaget i huvudsak kunna godtagas. Någon anledning att i detta sammanhang ingå på detaljer synes mig icke föreligga. Jag vill dock framhålla, att det i allmänhet torde vara tillrådligt, att låneärende får avgöras först efter hörande av vederbörande byggnadsnämnd.

Riksbanken bör ej blott vara beslutande myndighet utan bör också utbetala de lån, som beviljats, mottaga räntor och amorteringar samt ombesörja indrivningen av förfallna belopp.

I promemorian har beräknats, att det belopp, som tills vidare skulle behövas för ifrågavarande lån, skulle utgöra 15,000,000 kronor. Mot denna beräkning har jag icke något att erinra. Däremot anser jag det — med hänsyn därtill att det medelsbehov, som här skall tillgodoses, är av tillfällig natur — mindre lämpligt att inrätta en ny statlig lånefond utan vill i stället förorda, att lånen få utlämnas från ett under fonden för låneunderstöd anvisat anslag. I den mån lånen återbetalas, böra de inflytande medlen ej få användas för ny utlåning utan böra återlevereras till riksgäldskontoret.

Det anslag, från vilket lånen skola utlämnas, bör erhålla karaktär av reservationsanslag och benämnas lån för anordnande av skyddsrum. Å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 bör för ändamålet anvisas ett anslag av 15,000,000 kronor.

För sin medverkan vid handhavande av ifrågavarande verksamhet torde riksbanken — såsom ock framhållits i promemorian — böra erhålla ersättning dels med visst belopp för varje prövad ansökning, dels ock för riks-

bankens kostnader för indrivning av förfallna belopp. De närmare grunderna för ersättningens utgående torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma. Ersättningen lärers få bestridas från ett under femte huvudtiteln, avdelningen civila luftskyddet, uppfört förslagsanslag, benämnt ersättning till riksbanken för dess bestyr med lån för anordnande av skyddsrum. Sådant anslag torde få anvisas såväl å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 som ock å riksstaten för budgetåret 1940/41. Det förra anslaget synes därvid kunna upptagas till 10,000 kronor och det senare till 50,000 kronor.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att i nuvarande läge behov föreligger av särskilda kreditmöjligheter för anordnande av enskilda skyddsrum. Utskottet finner ock rimligt, att staten på detta område träder hjälpande emellan och i form av lån tillhandahåller erforderliga medel åt dem, som eljest icke skulle kunna fullgöra dem lagenligt åvilande förpliktelser att anordna dylika skyddsrum. Utskottet tillstyrker därför i princip Kungl. Maj:ts förslag.

Utskottet.

De föreslagna villkoren och grunderna i övrigt för tillhandahållande av ifrågavarande lån synas utskottet i allt väsentligt godtagbara. Utskottet vill emellertid betona önskvärdheten av att varsamhet iakttagas med utanordnande av lån i sådana fall, då tvekan föreligger rörande sökandens skyldighet att anordna skyddsrum.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må

I) å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 anvisa

a) under femte huvudtiteln till *Ersättning till riksbanken för dess bestyr med lån för anordnande av skyddsrum* ett förslagsanslag av 10,000 kronor;

b) såsom kapitalinvestering i fonden för låneunderstöd till *Lån för anordnande av skyddsrum* ett reservationsanslag av 15,000,000 kronor;

II) å riksstaten för budgetåret 1940/41 under femte huvudtiteln till *Ersättning till riksbanken för dess bestyr med lån för anordnande av skyddsrum* anvisa ett förslagsanslag av 50,000 kronor;

III) besluta, att med anlitande av nämnda kapitalinvesteringsanslag må i huvudsaklig enlighet med de grunder, som av departementschefen förordats i statsrådsprotokollet över socialärenden den 30 mars 1940, utlämnas lån för anordnande av skyddsrum.

Stockholm den 16 april 1940.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS RASTOCK.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Gustafsson* i Benestad, *Nilsson* i Malmö, *Johansson* i Fredrikslund, *Oscar Olsson*, *Asplund*, *Nilsson* i Landeryd, *Heiding*, *Lindström*, *Bäckström*, *Nisser*, *Boman* och *Andersson* i Arboga; samt

från andra kammaren: herrar *Råstock*, *Jansson* i Falun, *Magnusson* i Skövde, *Törnkvist*, *Svensson*, *Eriksson* i Stockholm, *Persson* i Falla, *Ward*, *Åqvist*, *Andersson* i Malmö, *Hansson* i Rubbestad och *Mårtensson*.